

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

זחלכת בדרכין

הלכה

צער בעלי חיים

פרשת בלק תש"פ

שנה כ"ב - קובץ כ"ח [תשכ"ז]

יד"ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: minchatasher1@gmail.com

פרשת בלק

צער בעלי חיים

"ויגל ה' את עיני בלעם וירא את מלאך ה' נצב בדרך וחרבו שלופה בידו ויקד וישתחו לאפיו ויאמר אליו מלאך ה' על מה הכית את אתנך זה שלוש רגלים" (כ"ב ל"א – ל"ב).

"ואמנם אמרם צער בעלי חיים דאורייתא מאמרו על מה הכית את אתנך וכו', הוא על דרך ההשלמה לנו, שלא נלמד מדת האכזריות ולא נכאיב לבטלה ללא תועלת, אבל נכון אל החמלה והרחמנות, ואפילו באי זה בעלי חיים שיזדמן, אלא לעת הצורך, כי תאווה נפשך לאכול בשר, לא שנשחט ע"ד האכזריות או השחוק" (מורה נבוכים ח"ג פרק י"ז).

"שהרי צער בע"ח דאורייתא כתיב בענין בלעם על מה הכית את אתונך" (ספר חסידים אות תרס"ו).

א

הרי לן מדברי שני אבות העולם, ראש חכמי ספרד, וראש חסידי אשכנז, דהמקור למה שאמרו צער בע"ח דאורייתא למדנו מפרשה זו, ממלאך ה' שנשלח מן השמים ותובע את בלעם על הכאת האתון.

ובאמת סוגיא זו עמומה דאף שאמרו חכמים בבבא מציעא ל"ב ע"ב צער בעלי חיים דאורייתא, וכך נפסקה הלכה בחשן משפט (סימן רע"ב סעיף ט') ברמ"א, לא פירשו מנא לן, ומה טעם איסור זה.

ובשו"ת הרדב"ז (סימן אלף תקמ"ב) כתב דאף שאמרו צעב"ח דאורייתא אין בו לא לאו ולא עשה, וכבר ביארתי במק"א דלכאורה יפלא דאם אין בו לא לאו ולא עשה מה זה שאמרו דהוי דאורייתא. וע"כ דאף שאין בו מצוה מוגדרת, מ"מ רצון התורה יש בו, ומלבד תרי"ג מצוות שבתורה נצטוונו לעשות רצון ה'. ורצון זה למדנו מתוך דברי התורה הזאת בשתי דרכים. יש שנלמד את רצונו ית"ש מתוך מצוותיו שהנחילנו,

צער בעלי חיים

דמתוך מצוות התורה נלמד מוסר, דעת ורצון ה'; ויש שלמדנו רצון ה' מתוך פרשיות שבתורה וסיפור דברים שכתוב בה. (עיין במנחת אשר דברים סימן נ"א).

וכאשר נתבונן ב"ג המקורות שמצינו בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים בסוגיא זו דצעב"ח, נמצא דאכן יש שלמדו ענין זה מתוך מצוות התורה ויש שלמדוהו מתוך סיפור דברים שבתורת ה'.

א. הנה לדעת הרמב"ם וספר חסידים הנ"ל שלמדו ענין זה מתוך פרשת בלעם, מקור הלכה זו לא במצוה ממצוות התורה, אלא מתוך דבריו של המלאך בהוכיחו את בלעם, אבל מצינו שיש מקורות בדברי הראשונים שלפיהם למדנו ענין זה מתוך מצוות התורה, ונפרט:

ב. כתב רש"י בשבת (קכ"ח ע"ב) "צבע"ח דאורייתא שנאמר 'עזוב תעזוב עמו' ואיכא מאן דדריש טעמא דקרא משום צבע"ח באלו מציאות" וכבר עמדו על דבריו דבאמת לא מצינו שם דילפינן מפריקה דצבע"ח דאורייתא, ונראה דמסברא חידש דשיטה זו ע"כ ס"ל דדרשינן טעמא דקרא וילפינן להלכתא דא ממצות הפריקה עי"ש.

ג. בשיטה מקובצת (ב"מ שם) כתב בשם הראב"ד, וכ"כ המאירי שם דילפינן ליה מלאו דלא תחסום שור בדישו, דנצטוינו לא לצער את השור ע"י מניעת אכילה בשעת הדייש, עי"ש.

ד. כתב בספר החינוך במצוה רצ"ד בשורש המצוה דאותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, "לקבוע בנפשנו מדת החמלה ולהרחיק מדת האכזריות שהיא מדה רעה, ולכן אע"פ שהתיר לנו מיני בעלי החיים למחייתנו ציונו לבל נהרוג אותו ואת בנו ביחד", ועיין עוד כעיי"ז בתוס' מגילה כ"ה ע"א מפיוט הקליר.

ה. במצות שילוח הקן האריך החינוך מאד במצוה תקמ"ה והביא שם את דברי הרמב"ם (מו"נ ג' מ"ח) והרמב"ן (דברים כ"ב ו') ותמצית הדברים, לדעת הרמב"ם שורש מצוות אלה של שילוח הקן והלאו דאותו ואת בנו משום שגם הבהמות רחמניים הם על זרעם ונצטוינו לחוס על צערם, ולדעת הרמב"ן והחינוך אין זה משום עצם צער הבהמות והעופות אלא שאנו נקבע בנפשנו את מדת הרחמים והחמלה, עי"ש בעומק הדברים.

צער בעלי חיים

ומ"מ נראה דלדברי שניהם אפשר שיש במצוות אלה מקור למה שאמרו צבע"ח דאורייתא, וזה פשוט.

ו. במצות "לא תחרוש בשור וחמור יחדיו", כתב החינוך (מצוה תק"ג) דברים מפורשים "ואומר כי מטעמי מצוה זו ענין צבע"ח שהוא אסור מה"ת, וידוע שיש למוני הבהמות והעופות דאגה גדולה לשכון עם שאינו מינם... אם הקפידה תורה על הצער שיש בזה לבעלי חיים שאינם בני שכל כל שכן בבני אדם אשר להם נפש משכלת לדעת יוצרם".

ובאמת כבר פירשו מפרשי התורה לאו זה בשני דרכים.

האבן עזרא (דברים כ"ב י') כתב דכיון דכח השור גדול מכח החמור יש בזה צער לחמור. ובעל הטורים כתב דכיון דהשור מעלה גרה והחמור אינו מעלה גרה יש צער לחמור לחרוש עם השור. הצד השווה בדבריהם דמשום צער בע"ח ניתן לאו זה.

ז. וגם באיסור אבר מן החי כתב בספר החינוך (מצוה תנ"ב) משום שיש בו אכזריות גדול ונצטוינו להתרחק ממדה זו, וכן הוא במו"נ שם.

ח. ועוד כתב בספר החינוך (מצוה תנ"א) במצות השחיטה "ועוד נאמר בטעם השחיטה מן הצואר כדי שלא נצער בעלי החיים יותר מדי, כי התירה לאדם לתועלתו ליזון מהם ולכל צרכיו לא לצערן חנם, וכבר דברו חכמים הרבה באיסור צבע"ח אם הוא איסור דאורייתא, והעלו לפי הדומה שאסור מדאורייתא.

וכך כתב הרמב"ן בפירושו עה"ת (בראשית א' כ"ט) "ועם כל זה לא נתן להם הרשות בנפש ואסר להם אבר מן החי. והוסיף לנו במצות לאסור כל דם, מפני שהוא מעמד לנפש, כדכתיב (ויקרא י"ז י"ד) כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא ואמר לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו כי נפש כל בשר דמו הוא, כי התיר הגוף בחי שאינו מדבר אחר המיתה, לא הנפש עצמה. וזה טעם השחיטה, ומה שאמרו (ב"מ ל"ב ע"ב) צער בעלי חיים דאורייתא".

והנה בכל אלה חזינן דיש שלמדו דין צבע"ח ממצות עשה כגון פריקה ושלוח הקן ויש שלמדו מל"ת כגון כלאים, אותו ואת בנו, וחסימה, הצד השווה שבכולם שלמדו ממצוות ה' אך מצינו עוד מקורות שבהם למדנו מפרשיות שונות, ונפרט.

צער בעלי חיים

ט. בספר יום תרועה בראש השנה כ"ז כתב שלמדנו מדכתיב (במדבר כ' ח') "והשקית את העדה ואת בעירם", הרי שהקב"ה צוה למשה להוציא מים מן הסלע להשקות לעם ולבהמותיהם, ומכאן שצבע"ח דאורייתא.

י. ועיין עוד בספר החרדים (פי"ד) שכתב דמצוה זו מקורה במה שאמרו, (שבת קל"ג ע"ב) זה אלי ואנוהו, הוי דומה לו, מה הוא רחום אף אתה רחום וכו', הרי שנצטוינו להיות רחמנים על הבריות ולנהוג כפי מדותיו ית"ש.

יא. ובהגהות החת"ס בב"מ שם כתב דלמדנו צבע"ח מה"ת מדכתיב ורחמיו על כל מעשיו (תהלים קמ"ה ט'), ובאמת כבר אמרו בבבא מציעא (פ"ה ע"א) בהפלגת מדת הרחמים של רבינו הקדוש על החולדות שאמר לאמתיה "שבקינהו ורחמיו על כל מעשיו כתיב" עי"ש.

אך לכאורה תימה לומר דמכאן שצבע"ח מה"ת דהלא פסוק זה בתהלים הוא ואינו אלא דברי קבלה ולא דברי תורה.

ונראה דבאמת דברי החת"ס ודברי החרדים לא שני טעמים שונים הם, אלא שנים שהם אחד, דמה"ת נצטוינו לדבוק בדרכיו ית"ש כמבואר בשבת שם, (ובסוטה דף י"ד עי"ש), ומנלן שהקב"ה מרחם על החיות והבהמות, מדכתיב ורחמיו על כל מעשיו, וכמבואר גם בב"מ שם, ונמצא שדברי גדולי עולם משלימים אלה את אלה. ובאמת כבר מצינו כע"ז בדברי הרמב"ם בסוף הלכות עבדים (פ"ט ה"ח) "וכן במדותיו של הקב"ה שציונו להדמות בהם הוא אומר ורחמיו על כל מעשיו".

יב. והנה בברכות דף מ' ע"א דרשו חז"ל מדכתיב "ונתתי עשב בשדך" ואח"כ "ואכלת ושבעת" דאסור לאדם לאכול לפני שנותן לבהמתו, ובשו"ת שאילת יעב"ץ חלק א' סימן י"ז כתב בתשובה לשאלה במי שיש לו חתול או כלב בתוך ביתו אם מצווה להאכילה לפני שהוא אוכל, וכתב דהלכה זו משום צבע"ח הוא ומשו"כ אין לחלק בה בין בהמה לחיה עי"ש.

יג. מלבד כל המקורות הנ"ל, מצינו עוד בשיט"מ שם שכתב בשם הריטב"א דצבע"ח הלכה למשה מסיני היא, וכ"ה ברבינו פרץ שם, ולדבריהם לא השתיתו הלכה זו על מקור מסוים בכתובים אלא שבא להם בקבלה הלממ"ס עי"ש.

הרי לן י"ג מקורות ושיטות בשורש איסור זה דצבע"ח.

צער בעלי חיים

ב

אם בני נח מצווים בצער בע"ח

הנה יש לעיין אם בני נח מצווים בצער בע"ח. וכבר דנו האחרונים בשאלה זו.

בפרי מגדים (או"ח סימן תס"ח משב"ז ס"ק ב') נקט דאין ב"נ מצווים על צבע"ח ולפיכך לא דן אלא אם מותר לישראל לומר לנכרי לעשות צבע"ח, דאם צבע"ח דרבנן הוי שבות דשבות. ובכל דבריו לא העלה על דעתו דיש בזה איסור על הגוי והישראל עובר בלפני עור ל"ת מכשול, עי"ש. וכ"כ הגאון מבוטשאטש באשל אברהם (או"ח סימן ש"ה) דאין הגוי מצווה בצבע"ח שהרי אין זה משבע מצוותיהם, עי"ש.

ולכאורה שאלה זו תלויה במקור שממנו למדו איסור זה. דאם למדו איסור זה ממצות הפריקה או מלאו דחסימה וכן אם מקור האיסור מאיסור החרישה בשור וחמור או מלאו דאותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד ואף אם מקור האיסור היא המצוה ללכת בדרכי ה', כל המצוות הללו לישראל ניתנו ולא לב"נ וא"כ מסתבר דאף מה שלמדו רצון התורה ממצוות אלה בני ישראל מצווין בו ולא ב"נ.

אך לשיטת הרמב"ם וספר חסידים דמפרשת בלעם למדו איסור זה, פשוט דגם ב"נ מצווים בו. וכך גם לפי הרמב"ן על התורה דמאיסור אבר מן החי למדו הלכה זו והרי איסור זה גם לב"נ נאמר.

נמצא דשאלה זו תלוי במה שנחלקו הראשונים במקור איסור צער בעלי חיים.

אך באמת נראה עיקר דאף אם למדו הלכה זו מן המצוות של ישראל ניתנו ולא לבני נח כיון שאין צער בע"ח מחלקי המצוה ממש, רצון ה' שלמדנו תוך מצוותיה של תורה אפשר דאף מי שאינו מצווה במצוה מ"מ מצוה במה שנלמד ממנה. וביותר נראה כן לפי דברי הנצי"ב בהסכמתו לספר אהבת חסד של החפץ חיים דעכו"ם מחוייבים בכל המצוות השכליות שבין אדם לחבירו, ולכאורה נראה כעין דבריו גם בצער בע"ח דהוי בין האדם לכל חי, ודו"ק. ובגוף דברי הנצי"ב עיין מנחת אשר בראשית מהדו"ת סימן י"א אות ו'.

צער בעלי חיים

ג

צער בע"ח לצרכי האדם

הנה כתבו כל גדולי הדורות, הראשונים והאחרונים דאף אם צבע"ח דאורייתא, כל שיש בו צורך לאדם אין בו איסור כלל, ונביא את דברי הפוסקים בזה, ונוסיף את הנלענ"ד בשורש הדברים.

כתב הרמ"א באהע"ז סימן ה' סעיף י"ד "כל דבר הצריך לרפואה או לשאר דברים לית ביה משום איסור צער בעלי חיים ולכן מותר למרוט נוצות מאוזות חיות וליכא למיחש משום צער בעלי חיים ומ"מ העולם נמנעים דהוי אכזריות" ומקור הלכה זו בתרומת הדשן סימן ק"ה עי"ש.

ויש לעיין בעיקר הלכה זו, האם יש גבול מסוים לצורך האדם, כעין מה שמצינו במק"א גדר הפסד מרובה, או צורך גדול וכדו' או שמא אף צורך כלשהו יש בו להתיר צבע"ח.

וראיתי בספר עזר מקודש שם שכתב לגבי מריטת נוצות של אווזי פיטום כדי שיתפטמו יותר, "מכל מקום כיון שהותר לצורך כלדהו של אדם למלאות רצונו בצד מה וכמו שכתבתי במקום אחר, כן יש לומר אולי בזה, כיון שעכ"פ הנשים מסופקות אולי יש תועלת". וכך כתב בדעת קדושים יו"ד סימן כ"ד דכל צורך מתיר איסור צבע"ח אף במה שאין בו טעם נכון, עי"ש.

ובאמת מבואר בשאלת התרומת הדשן שם אם מותר למרוט נוצות האוזים, או לחתוך לשון הציפור כדי שידבר או לחתוך אוזן וזנב הכלב כדי ליפותו, והשיב שכל זה מותר כיון שהוא לתועלת וצורך האדם אף שבכל אלה אין צורך חשוב וממשי, אלא שכתב שנהגו להמנע מכל אלה משום מדת האכזריות.

ובשו"ת שבות יעקב (ח"ג סימן ע"א) נשאל אם מותר לערוך ניסויים רפואיים על בעלי חיים והביא את דברי התה"ד והרמ"א והוכיח בראיות שמותר לצער אף צער גדול משום ריוח כלדהו עי"ש.

אך לכאורה נראה דנחלקו הראשונים בזה דהנה בעבודה זרה (י"א ע"א) בהא דעוקרין על המלכים כתבו התוד"ה עוקרין "וא"ת אמאי לא פריך והאיכא צער בעלי

אחזוקי איסורא לא מחזקינן

חיים כדפריך לקמן (דף י"ג) גבי נושא ונותן בשוק של עבודת כוכבים דבשלמא משום בל תשחית ליכא דכיון דלכבודו של מלך עושין כן אין כאן השחתה אלא הוי כמו תכריכין של מאה מנה אלא צער בעלי חיים איך הותר. וי"ל דשאני כבוד המלך שהוא כבוד לכל ישראל ואתי כבוד רבים ודחי צער בעלי חיים".

ומבואר מדבריהם דלא כל צורך דוחה איסור צבע"ח אלא כבוד המלך שהוא כבוד לכל ישראל, ולהדיא חילקו בין בל תשחית שנדחת מפני כל צורכי האדם "דאין כאן השחתה" משא"כ איסור צבע"ח שאינו נדחה אלא בשביל כבוד המלך.

אך בפסקי התוס' שם כתוב "צבע"ח אינו אסור אלא כשמצערה בלי ריוח", הרי דכל ריוח ותועלת שהיא דוחה צבע"ח.

ויש לעיין בדברי התוס' בב"מ (ל"ב ע"ב) שכתבו לדמות צבע"ח לבל תשחית ובשניהם כתבו "ומשום כבוד מלך ונשיא עדיף כמו בל תשחית דנדחה מפני כבודם". הרי דמחד גיסא דימו ב"ת לצבע"ח, אך מ"מ משמע דלא הותרה צבע"ח בשביל צורך כלדהו אלא בשביל כבוד המלך בלבד.

ובשו"ת נודע ביהודה (תניינא יו"ד סימן י') נשאל אם מותר להשתתף במסעות ציד שבהם הורגים חיות לשם הנאה ושעשוע, וכתב דמצד בל תשחית וצבע"ח אין לאסור כיון שעושה להנאתו ולצורכו כמ"ש התוס' בעבודה זרה, ובאמת לא דק שאין הדברים כתובים בתוס' בעבו"ז אלא אדרבה דברי התוס' שם סותרים את מש"כ הנוב"י דמדבריהם מבואר דלא נדחה איסור צבע"ח אלא בשביל כבוד המלך שהוא כבוד כל ישראל כנ"ל, אך מ"מ יש לדברי הנוב"י בית אב בדברי תרומת הדשן ובדברי פסקי התוס' כמבואר לעיל.

אך באמת נראה לדייק מדברי הרמב"ם במורה נבוכים שם דשחוק בעלמא אינו נחשב צורך כלל ויש בו איסור גמור שהרי כתב דאין איסור בשעת הצורך "כי תאווה נפשך לאכול בשר, לא שנשחט ע"ד האכזריות או השחוק", הרי דשחוק דומיא דאכזריות ואין בו היתר כלל ודו"ק בזה.

אחזוקי איסורא לא מחזקינן

אמנם באמת נראה בזה דאין כל סתירה בין דברי התוס' בעבו"ז למה שנקטו הפוסקים דכל צורך שהוא יש בו להתיר צבע"ח, ושני דינים יש בהלכה זו, ויסוד הדבר דיש לחלק בין שימוש בבב"ח להנאת האדם דאין בו איסור כלל דהתורה התירה צבע"ח להנאת האדם כגון שחיטת בהמה ועוף, ורכיבה על הסוס והגמל, וחרישה ע"י שור, ושימוש בבהמות משא וכדו', וכל אלה הותרו להדיא בתורת ה' ואין איסור כלל בהם והדומה להם. וכ"כ האחרונים לגבי ניסויים רפואיים וכל צרכי האדם הטבעיים.

אבל בהא דעוקרין על המלכים אין כאן שימוש טבעי דאין האדם מפיק הנאה מצער הבהמה וטרחתה, אלא אדרבה כונתו להשמיד את הבהמה ולהפסידה, ואין לאדם בזה הנאה כלל, ובזה חידשו התוס' דמ"מ מותר משום כבוד המלך, והתוס' בעבו"ז הוסיפו דלא הותרה אלא בשביל כבוד המלך שהוא כבוד כל ישראל, דאין בזה גדר הותרה אלא גדר דחוויה כיון שאין זה שימוש והנאה, ודו"ק בזה.

ומשו"כ יש לדחות את מש"כ בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סימן קל"א) דהמרדכי חולק על תרוה"ד מדכתב במס' עבו"ז (סימן תשצ"ז) דמה שאמרו במי שהקדיש בהמה בזמה"ז דנועל דלת בפניה עד שתמות מאליה כדי שלא יבואו בו לידי תקלה, משום דצבע"ח מדרבנן, ומדלא כתב דמותר לצורך האדם בהכרח שהוא חולק על כלל זה. ולפי המבואר אין זה ראיה כלל, דשאני השחתה והמתה כדי שלא יכשלו משימוש, וז"פ.

ועיין בב"מ (ל"ב ע"ב) שם אמרו "אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא" ואף דצבע"ח דאורייתא "כדי לכופ את יצרו עדיף" ולמדנו מזה דבר גדול דגם תועלת רוחנית "לכופ את יצרו" צורך גמור הוא לדחות צבע"ח, וע"ע בר"ן שם דזקן ואינו לפי כבודו פטור דאף משום כבודו נדחה צבע"ח כמו לכל צרכיו, ודו"ק בזה.

וכיון דאתינא להכי נראה דבאמת יש לשקול לעולם את משקל הצורך מול גודל הצער, ואף התרוה"ד שכתב להתיר כל שיש בו צורך האדם, מ"מ כתב דנהגו להמנע בזה משום דהוי מדת אכזריות, כיון שמדובר בצורך קלוש שכל כולו שטות והבל כגון חתיכת אוזן הכלב כדי ליפותו וחיתוך לשון הציפור שתדבר, דמדת אכזריות היא לצער

אחזוקי איסורא לא מחזקינן

בע"ח משום שטות ורעות רוח אבל בצורך גמור ומוחשי אין כל פגם וחסרון, ומאידך כבר כתב הר"ן בב"מ שם דבצער קטן לא חששו כלל אלא לצער גדול עי"ש.

ומשום כ"ז נראה דלעולם הוי מחשב צער הבע"ח כנגד תועלת האדם ואין בזה כלל גמור אלא טוהר לבב ויושר הדעת המה ינחוני לדון בכל ענין לגופו, ודו"ק בכ"ז.

ומה מאוד שמחתי בראותי שוב בשו"ת בנין ציון (ח"א סימן ק"ח) שאכן כתב דלעולם יש לשקול את גודל התועלת מול גודל הצער של הבעל חיים, ויש בדבריו כמה דוגמאות, עי"ש.

סוף דבר דש"ל חלוקות בדבר, בהנאה טבעית ומוחשית היתר גמור הוא, בהשחתה ממש אין האיסור נדחה אלא משום כבוד המלך, ובהנאה טפילה אף שמותר מ"מ יש להמנע משום מדת האכזריות כמ"ש התה"ד והרמ"א.

והנה הקשה הרמב"ן (ב"מ ל"ג ע"א) כיון דצער בע"ח דאורייתא איך פטרו זקן ואינו לפי כבודו מלפרוק, ותירץ דעשה דכבוד התורה עדיף. הרי דלא רק כבוד מלכות דוחה צער בע"ח אלא אף כבוד התורה.

אך בחידושי הר"ן שם הקשה דדין זקן ואינו לפי כבודו אינו דוקא בזקן זקנה חכמה אלא בכל זקן דעלמא, ותירץ דכיון דצער בע"ח הותר לכל צורכי האדם, ק"ו שהותר לכבוד הבריות בשב ואל תעשה, עי"ש.

ד

צער בעלי חיים בשוא"ת

י"ג תמוז תשע"א

כבוד הגאון הגדול

ר' ברוך רפפורט שליט"א

חבר בי דינא רבא דיוהנסבורג

במה ששאל לדעתי באנשים שיש להם בביתם כלבים לצרכי שמירה, אם הכלב חלה ונפל למשכב האם מצוה על בעליו לקחתו לווטרנר (רופא חיות) ולטפל בו.

אחזוקי איסורא לא מחזקינן

ויסוד השאלה אם יש איסור צער בע"ח גם בשוא"ת או שמא אין איסור אלא במצער בידים אך אין מצוה על האדם למנוע צער מבעה"ח. ונטה כת"ר לומר דאין בזה איסור אלא בקו"ע ולא בשוא"ת, אך מטעם בל תשחית נטה לומר דמצוה על הבעלים לטפל בבעה"ח.

ולדידי מסתבר טפי היפך הדברים, דבל תשחית לא תעשה מה"ת הוא ואין בו איסור אלא במשחית בידים ד"לא תשחית את עצה" כתיב (דברים כ' י"ט), אבל צער בעלי חיים אין בו איסור מפורש, וכל גדר איסורו משום רצון התורה הוא, דהקב"ה רחמיו על כל מעשיו ואף על בעה"ח, ומשו"כ מסתבר לכאורה דמצוה על האדם להשתדל למנוע צער מבעה"ח שברשותו.

וכבר הבאתי במק"א דיש י"ג דרכים בדברי רבותינו הראשונים מנין למדו חז"ל דצעב"ח דאורייתא מאחר ואין בזה ציווי מפורש, ונבאר מקצתן:

א. כתב רש"י במס' שבת קכ"ח ע"ב דילפינן צעב"ח דאורייתא ממצות הפריקה דכתיב בה "עזוב תעזוב עמו".

ב. בשיטה מקובצת ב"מ ל"ב הביא שם הראב"ד דילפינן מלאו דלא תחסום שור בדישו וכ"ה במאירי שם.

ג. במורה נבוכים ח"ג פי"ז משמע דילפינן ממה שאמר מלאך ה' ובלעם "מדוע הכית אתונך זה שלש פעמים (במדבר כ"ב ל"ב).

ונחזה אנן, הלא לדברי רש"י מוכח להדיא דיש גדר צעב"ח אף כשאינו מצער בידים, דהלא נצטוונו לפרוק את המשא מעל הבהמה שנטענה ע"י אחרים. אמנם לדברי הראשונים דילפינן מכל הני מקורות אחרים יש לעיין. אך באמת נראה דאף לשיטתם אין כאן אלא רמז ומקור בעלמא וא"כ מסתבר דיש מצוה למנוע צער מבע"ח בכל דרך ואין האיסור דוקא במצער בידים.

אחזוקי איסורא לא מחזקינן

ועיין במנחת חינוך (מצוה פ') שאכן כתב לפי"ד רש"י דלמ"ד צבע"ח דאורייתא יש חיוב אף כשאינו מצערו בידיים, משא"כ למ"ד צבע"ח מדרבנן, עי"ש, אך לענ"ד נראה דאין זה תלוי כלל אם הוי דאורייתא או דרבנן ולכו"ע יש מצוה למנוע צער מבע"ח.

וראיה לדבר הרי מצינו בסוגיא מפורשת בשבת (קכ"ח ע"ב) דהתירו לבטל כלי מהיכנו ולהניח כרים וכסתות תחת בהמה שנפלה לבור משום צבע"ח. ומסוגיא זו למדו הראשונים להתיר לחלוב בהמה בשבת ע"י נכרי כדי להקל מצערה, עיין רא"ש מסכת שבת (פי"ח סימן ג' ופ"ב דב"מ סימן ל') וכ"ה בשו"ע או"ח (סימן ש"ה סעיף כ'), עי"ש.

הרי לן דיש מצוה להציל בהמה מן הצער ולא רק שאסור לצערה בידיים.

ועיין עוד מועד קטן (י' ע"ב) דמקיזין דם לבהמה במועד ואין מונעין ממנה רפואה, וכך נפסק בשו"ע (תקל"ו ס"ג) ובקרבן אורה שם כתב דהיתר זה משום צבע"ח. (אמנם בדברי הריטב"א והמאירי שם מבואר דהתירו משום דהוי דבר האבד, ולפי"ז אין מכאן ראייה כלל).

אך באמת מבואר בנדירים (ל"ח ע"ב) דאין מצוה לרפאות בהמה, עי"ש בתוס' ובפירוש הרא"ש, ואם אין רופא אחר יש מצוה רק מצד השבת אבידה אבל לא מצינו בזה חיוב מצד צער בעלי חיים. ומשו"כ לא התירו לרפאות בהמה במי שמודר ממנו הנאה.

אך אפשר דלא מדובר שם כלל במניעת הצער אלא בהצלה ממות ומשו"כ דנו מצד השב"א ולא מצד צבע"ח, וז"פ.

וראיתי באשל אברהם להגאון מבוטשאטש (תניינא סימן ש"ה ס"כ) שכתב דעיקר האיסור ליכא אלא במצער בידיים אך מ"מ יש מצוה להציל בע"ח מן הצער בכל ענין, אלא שנסתפק אם מצוה זו מה"ת היא או מדרבנן. וכתב לחלק דשאני מצות הפריקה דכיון דתחילת צערה דבהמה בא ע"י טעינת המשא הו"ל כמצערה בידיים, עי"ש.

אחזוקי איסורא לא מחזקינן

ולא ידעתי כל דוחק זה למה לן, ולמה לא נימא כפשטות הסוגיא ודברי הראשונים דכיון דענין זה דצער בעלי חיים רצון השי"ת הוא משום מדת הרחמים והחמלה אין בין מצערה בידיים למי שאינו מונע ממנה צער. כך ראוי לנהוג וכך מצותו.

ובאשל אברהם הוכיח דאין דין צבע"ח אלא בידיים מאנשי נינוה שהרעיבו בהמותיהם ג' ימים, ויש לדחות משני טעמים:

א. מאן יימר דיש ללמוד מאנשי נינוה הנכרים, וכי רבותינו היו ללמוד מהם תורה.

ב. הלא משום תשובה עשו כן, ולא גרע משאר צרכי האדם דאין בהם איסור צבע"ח.

אך באמת נראה פשוט כנ"ל דודאי אין בזה מצוה מוגדרת וחיוב גמור אלא רצון התורה ולכן אין בזה היתר במודר הנאה. ועיין עוד באבן האזל (פי"ג מהלכות רוצח) דכיון שכתבו הראשונים דאיסור צבע"ח נדחה בכל דבר שיש בו צורך לאדם ותשמישיו הכ"נ אין מחוייב לטרוח טרחה גדולה או להוציא הוצאות מרובות למנוע צבע"ח, עי"ש.

ונראה למעשה דכיון דכל עיקר הלכה זו משום רצון התורה הוא ואין בה מצוה מוגדרת וציווי מסויים יש לקבוע בה הלכה מן הסברא. ומצד אחד נראה פשוט דאין האדם מחוייב להסתובב ביער ובמדבר בין חיות השדה ועוף השמיים להאכיל רעבים ולרפא חולים כמצוותו בבני ברית, אך מאידך מסתבר דבחיה שברשותו ומזונותיה עליו יש לו לדאוג לשלומם ולצרכיהם ובכלל זה אף צרכי בריאותם לפי מנהג העולם בבעלי החיות והבהמות.

ועיין ב"מ (פ"ה ע"א) מה שהפליגו חז"ל בצדקתו של רבינו הקדוש שנענש על שלא חס וריחם על בהמה שנכנסה תחת כנפיו להצילה מן השחיטה ולא נגאל מן הייסורים עד שריחם על החולדות שבביתו להצילם מן הצער. הרי שכך היא מדת החסידים לרחם על בעלי החיים שברשותם להצילם מן הצער והייסורים. ודו"ק בכ"ז.

והנה חידוש גדול כתב בזה מרן הגרמ"פ באגרות משה (חו"מ ח"ב סי' מ"ז) דאף בהריגת מזיקין כגון עכברים ושאר בעלי חיים המזיקים לאדם ולרכושו שודאי אין בהם

אחזוקי איסורא לא מחזקינן

איסור משום צער בע"ח מ"מ עדיף להורגן בגרמא כגון ע"י סם, ולא בידיים כדי שלא להוליד בנפשו מדת אכזריות, ועי"ש במקורותיו.

ובכל עיקר סוגיא זו דצער בע"ח לצורכי האדם עיין עוד בשו"ת יהודה יעלה (יו"ד סי' קס"ד) שהאריך בזה.

בהוקרה מרובה

אשר וייס

ה

באיסור לאכול לפני האכלת בהמתו

"אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו שנאמר "ונתתי עשב בשדך" והדר "ואכלת ושבעת". (ברכות מ' ע"א).

נחלקו גדולי הדורות באיסור זה אם מה"ת הוא או מדרבנן. המגן אברהם (סימן רע"א ס"ק י"ב) כתב בשם שו"ת מהר"ם מרוטנבורג בשם הריצב"א דגבל תורא לא הוי הפסק בין ברכת המוציא לאכילת הפת משום דהוי דאורייתא, משא"כ במי ששכח להבדיל ומבדיל בין ברכה לאכילה דלא הוי אלא מדרבנן הוי הפסק, הרי דהוי מה"ת. אך בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סימן י"ג) נקט דהוי מדרבנן וקרא אסמכתא עי"ש.

ומדברי הרמב"ם נראה דאין בזה אלא מדת חסידות בלבד שהרי לא הביא הלכה זו בהלכות תפלה או ברכות, אלא בסוף הלכות עבדים (פ"ט ה"ח) בלבד ושם כתב:

"מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך ואע"פ שהדין כך מדת חסידות ודרכי החכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה חכמים הראשונים היו נותנים לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלים ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן".

הרי דאין זו הלכה גמורה אלא מדת חסידות בלבד.

אחזוקי איסורא לא מחזקינן

ובספר חסידים (אות תקל"א) הקשה ממה שאמרה רבקה "שתה וגם לגמליך אשקה" הרי שהקדימה שתיית האדם לשתיית הבהמות, וכתב לחלק בין אכילה לשתייה דרך באכילה הקפידה תורה להקדים את הבהמות ולא בשתייה, והמגן אברהם (סימן קס"ז ס"ק י"ח) הביאו.

ולפי דרכו יש ליישב גם מה שיש להקשות מדכתיב (במדבר כ' ח') "והשקית את העדה ואת בעירם" הרי שגם כאן הקדים הקב"ה את העדה לבעירם, ולפי המבואר מיושב דגם כאן מדובר בשתייה ולא באכילה.

ובשו"ת כתב סופר (או"ח סימן ל"ב) כתב עוד בשם אביו הגדול החת"ס דשאני האוכל משלו דמצווה להקדים להאכיל בהמותיו שמזונותם עליו, אבל המאכיל את חבריו אינו מצווה להאכיל כלל לבהמתו ולפיכך אינו מצווה להקדימם, ופלפל לפי דבריו בהא דמס' גיטין (דף ס"ב), עי"ש.

אך לפי דבריו לכאורה לא יתישב הא דוהשקית את העדה דכיון דמים אלה היוצאים מן הסלע מספיקים לכל ישראל, מצוה עליהם להקדים כל אחד את בהמתו לפני שתייתו הוא, אלא דשאני שתיה מאכילה כמבואר.

והנה נחלקו הפוסקים אם הלכה זו נאמרה רק בסעודה או אף בטעימה בעלמא, דהט"ז (סימן קס"ז סק"ז) דייק מדברי הבית יוסף דאף בטעימה בעלמא אסור ודחה דבריו דלא אמרו אלא שאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו ולא אמרו אסור לטעום, ובבאר היטב שם ס"ק ט' תמה דהלא בגיטין ס"ב ע"א אמרו להדיא "ליטעם מר מידי....אסור לאדם שיטעום קודם שיתן לבהמתו", והביא בשם מהר"ם חגיז "דכלל גדול בש"ס דאין לסמוך אלא על מה שנשנה במקומו".

ולכאורה זה חידוש עצום ותימה גדולה, דהלא כל גדולי הדורות טיילו לאורכו ולרוחבו של התלמוד להקשות מכל מקום ומכל פינה, בנו עולמות והחריבו על סמך סתירות ודיוקים ממקום למקום ולא שמענו כלל זה דאין לסמוך על מה שלא נשנה במקומו, ובפרט בני"ד דאין כאן סתירה אלא בא זה ולימד על זה וד"ת עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

אחזוקי איסורא לא מחזקינן

אלא נראה פשוט דגירסת הט"ז גם בהא דגיטין היתה אסור לאדם לאכול, ובאמת משמע בש"ס וילנא דגירסאות חלוקות יש בזה עיין בזה גם בברכות וגם בגיטין אמנם הרי"ף והרא"ש גרסו אף בברכות אסור לאדם לטעום עי"ש, ואכמ"ל.

וראיתי שוב בשבות יעקב (ח"ג סימן י"ג) שדחה את דברי הבאר היטב וכתב דלשון טעימה בש"ס אין משמעו טעימה מועטת אלא מלשון דרך ארץ הוא אף בסעודה גמורה עי"ש.

אמנם לענ"ד יש לדייק כשיטת הט"ז מלשון הרמב"ם בסוף הלכות עבדים שם שכתב "ומקדימין מזון הבהמות לסעודת עצמן", ומשמע דאין הלכה זו אמורה אלא בסעודה, ובאמת נראה כן מעיקר הדרשה דהלא דרשו ממה דכתיב ונתתי עשב בשדך והדר ואכלת ושבעת, הרי דמיירי באכילה שיש בה שביעה ודו"ק.

והנה רבים שואלים במה שמצוי בזמנינו שיש בתים רבים עם חיות מחמד ובעלי חיים לשעשוע, ככלבים, חתולים, תוכים ושאר ציפורי שיר, ולרבים אקווריום עם דגים, האם גם באלה ניתנה הלכה שצריך להאכילם לפני שהאדם אוכל סעודתו.

וכבר הבאתי לעיל (אות א') את דברי השאילת יעבץ שכתב דאף בלשון הגמ' שאסור לאכול לפני שתאכיל את בהמתו, הוא הדין בחיה כגון כלב או חתול דכיון שהלכה זו משום צער בע"ח מה לי חיה מה לי בהמה, אלא שמטעם אחר הסיק שאין כל כך מצוה באלה, משום שהבהמות אין מזונותיהם מצויים להם אלא מיד בעליהם, משא"כ בכלבים וחתולים שנוברים באשפה וניזונים משיירי אוכלין, וחתול צד עכברים ואוכל אותם, עי"ש.

אך אי משום הא אין זה שייך כלל בזמנינו בחיות בית שאינם נוהגים כחיות בר וחיות רחוב כלל, ואם הבעלים לא מאכילם ימותו ברעב, דבימיהם החזיקו חתולים כדי שיהרגו ויאכלו את העכברים, אבל בעצם היו אלה חתולי בר וככל חית הפרא, משא"כ בזמנינו שמדובר בחיות מפונקות שכל מזונותיהם על הבעלים, ומשום כך נראה שלפי דרכו של הגר"י עמדין אכן גם באלה אסור לאכול לפני שמאכילם.

אחזוקי איסורא לא מחזקינן

אך לגופן של דברים נראה דעיקר הלכה זו נאמר בבהמות משא ועבודה, וכך משמע מלשון הרמב"ם הנ"ל שכלל הבהמות והעבדים בחדא מחתא. דאף על פי שהם נועדו לשרת ולעבוד בשביל האדם והוא כובשם תחת ידו, מ"מ יש לו לכבדם ולרחם עליהם, ומשום כן יש להקדים אכילתן לאכילתו, ואין בזה קפידא בשאר בעלי חיים שדרך להאכילם בזמנים מסויימים בכל יום ויום, ודו"ק בכל זה.

ו

כבוד ידי"נ

איש תורה ומוסר מיחידי הסגולה
הרה"ג ר' משה רוזנשטיין שליט"א
מרבין תורה ומזכה רבים
רב שלום עד בלי ירח

הנני במענה קצר על שאלותיו.

במה ששאל במי שיושב בבית הכנסת בקידוש לאחר התפילה ונזכר שלא האכיל את דגי הנוי שבביתו האם מותר לו לאכול או שמא אסור לו לאכול עד שיגיע לביתו משום מה שאמרו (ברכות מ' ע"א) "אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו".

נראה דמשום חמשה טעמים יש מקום להקל, ואבאר.

א. נחלקו הפוסקים בכל עיקר הלכה זו אם נאמרה רק בסעודה ממש או אף בטעימה בעלמא. הט"ז (סי' קס"ז סק"ז) דייק מלשון הבית יוסף דהלכה זו נוהגת אף בטעימה בעלמא וחלק עליו ונקט דלא אמרו אלא בסעודה ממש, שהרי אמרו אסור לו לאדם שיאכל ולא אמרו שאסור לטעום. ועיין שם בבאר היטב (סק"ט) ובמה שהביא ממנהר"ם חגיז ובשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' י"ג). ובשו"ת כת"ס (או"ח סימן ל"ב) כתב להלכה דאף בטעימה יש איסור, עי"ש.

אחזוקי איסורא לא מחזקינן

אך כבר הבאתי דבלשון הרמב"ם (הל' עבדים פ"ט ה"ח) מפורש כשיטת הט"ז דכתב "ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן", הרי דבסעודה מדובר ולא בטעימה בעלמא.

וכך נראה מכל עיקר מקור הלכה זו שלמדו (בברכות שם) ממה דכתיב "ונתתי עשב בשדך לבהמתך" ושוב כתיב "ואכלת ושבעת את ה'א" הרי דפסוק זה בסעודת קבע נאמר שמברכים עליו ברכת המזון.

ונראה פשוט דאף דאכילת מזונות סגי לגבי קידוש במקום סעודה, מ"מ אין זה מוגדר כסעודה לגבי הלכה דידן, שהרי לגבי קידוש במקום סעודה י"א דגם בפירות סגי כמבואר בסי' רע"ג (סעיף ה' ובמשנ"ב ס"ק כ"ו) אף דבודאי אין זה סעודה לכל ענין אחר.

ומ"מ מידי ספק לא יצאנו.

ב. כבר כתב בשו"ת כתב סופר (שם) בשם אביו הגדול החת"ס דרק האוכל משלו צריך להקדים ולהאכיל את בהמתו ולא באורח האוכל משל זולתו, עי"ש.

ג. נראה לכאורה דכל הלכה זו נאמרה רק בבהמה ולא בדגים. ועיין בשו"ת שאילת יעבץ (ח"א סי' י"ז) שנטה דלא אמרו הלכה זו אלא בבהמה שעושה מלאכה לבעליה ולא בסתם חיה שאינם בני מלאכה אף שלא קבע בזה מסמרות. אך מ"מ נראה פשוט שהלכה זו לא נאמרה אלא באותן המינים שזמן האכלתם באותו זמן שהאדם יושב לסעודה, ולא במינים שמאכילים אותם פעם ביום וכדו' שלא בשעת סעודתו.

ד. נסתפק הכת"ס (שם) אם הלכה זו אמורה גם בשבת ויו"ט שיש בהם מצוה לאכול או רק בחול, ולא הכריע בזה, עי"ש.

ה. אך הנראה עיקר בזה דעד כאן לא אמרו אלא שצריך להקדים ולהאכיל את בהמתו לפני שהוא נכנס לסעודה, ועיקר הלכה זו בקום ועשה ולא בשב ואל תעשה דמנ"ל לחדש בזה איסור, והלא לא למדו כל הלכה זו אלא מדכתיב "ונתתי עשב בשדך לבהמתך" והדר כתיב "ואכלת ושבעת".

אחזוקי איסורא לא מחזקינן

ואף שאמרו חז"ל אסור לאדם שיאכל וכו', אין מזה הכרח שהכונה לאיסור, ונראה עיקר דאין זה אלא מצוה.

(וכיוצא בדבר מצינו לגבי ברכות הנהנין שאמרו (ברכות ל"ה ע"א) "אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה" ולפי פירש"י שם אין בזה אלא ביטול מצוה שחייב לברך, עי"ש ובמה שהארכתי בזה במנח"א דברים סימן ט"ו).

ולפי זה נראה דאם אין האדם בביתו ובשעה זו אין בידו להאכיל בהמתו אין עליו כל איסור ומניעה שלא לאכול.

והנה במק"א דנתי בכל עיקר הלכה זו אם הוי מה"ת או מדרבנן והבאתי את דברי המג"א (סי' רע"א ס"ק י"ב) דמשמע דהוי מה"ת שהרי כתב לחלק בין "גבל תורא" דלא הוי הפסק בין ברכת המוציא לאכילת הפת כיון דהוי מה"ת, למבדיל בין ברכה לאכילה דהוי הפסק כיון שאינו אלא מדרבנן אך בשבות יעקב (שם) כתב דכל עיקר הלכה זו מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, עי"ש.

אך מדברי הרמב"ם מבואר דכל עיקר ענין זה לאו הלכתא פסיקתא היא אלא מדת חסידות והנהגה ראויה שהרי לא הביא הלכה זו לא בהלכות תפילה ולא בהל' ברכות אלא בסוף בהלכות עבדים כאשר כתב דיש לו לאדם להיות רחמני אף על עבדו הכנעני וכתב "חכמים הראשונים היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן".

ומכל דבריו מבואר שאין מדובר אלא בהנהגה ראויה בדרכי החסידות ולא בהלכתא פסיקתא.

ומעשה בא לידי במי שהתארח בליל שבת אצל בני משפחתו בשכונה אחרת הרחוקה מביתו ודעתו היה לחזור ברגל לביתו עם בני המשפחה לאחר גמר הסעודה. אך בגמר התפילה נזכר שישכח להאכיל את הציפורים שבביתו. ופסק לו אחד הרבנים שאסור לו לאכול עד שילך לביתו להאכילם, אף שלא נשקפה להם כל סכנה עד שהיה חוזר בלילה ומאכילם. וכך עשה והמשפחה המארחת ובני משפחתו כולם חיכו שעה ארוכה עד שהלך וחזר.

אחזוקי איסורא לא מחזקינן

ולדעתי טעה בהוראה זו, וגרם לביטול עונג שבת שהיא מצוה גמורה מדברי קבלה ואיחור מצות קידוש דאורייתא, וצער למארה ובני שתי המשפחות שהמתינו עד בוש.

ולפי המבואר לעיל נראה דכל כה"ג אינו מצווה כלל להרחיק נדוד על מנת להקדים אכילת בהמתו לאכילתו, ואכמ"ל.

ומשום כ"ז נראה ברור דהיושב בבית הכנסת בקידוש יכול לאכול אף אם לא האכיל את הדגים או הציפורים שבביתו.

עוד שאל מע"כ מה הדין כאשר הדגים שייכים לאחד מילדי המשפחה האם האיסור לאכול לפני שמאכיל את הדגים רובץ על אבי המשפחה או שמא על הילד.

מסברא נראה דמצוה לחנך את הילד למצוה זו כמו שמצווה לחנכו לכלל המצוות ואף אם נניח שמצד דיני הקנינים הדגים בבעלות האב מכיון שמצד המציאות הילד הוא זה שמתעסק עמם ומאכיל אותם מצוה זו רובצת עליו ולא על אביו, ואין האב מצוה אלא לחנכו באופן כללי למצוה זו.

באהבה יתירה והוקרה מרובה

אשר ויים

והלכת בדרכיו

והלכת בדרכיו

"פ"ו דברכות אמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתן מאכל לבהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת דהוי צער בעלי חיים וכ"ש שאסור לצער כל בעלי חי בידיים וכדאמרן בכמה דוכתי צער בעלי חיים דאורייתא הביאווה הפוסקים ומעשה היה בדורנו שהרב המקובל הגדול כמהר"ר יצחק אשכנזי ז"ל שנסתכל בפני תלמיד חכם אחד ואמר לו נרשם בפניך עון צער בעלי חיים והיה אותו ת"ח מצטער ומפשפש בדבר עד שמצא שאשתו לא היתה נותנת מאכל לתרנגולים בבקר אלא מנחת אותן הולכות בחצר וברחוב לנקר ואז צוה עליה וזרזה לעשות להן גיבול הסובין והמים בבקר ובקרי ואחרי שנתקן הדבר והרב לא ידע נסתכל בפניו אמר לו סר עונך מה היה הדבר אז הגיד לו הענין ונראה שזה ענף ממצות והלכת בדרכיו ופירשו מה הוא רחום אף אתה רחום כו' וכתוב בו ית' ורחמיו על כל מעשיו" (ספר חרדים מצוה מצ"ע פ"ד אות א').

"אחרי ה' אלקיכם תלכו" (דברים י"ג ה').

"מאי דכתיב אחרי ה' אלקיכם תלכו וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה והלא כבר נאמר כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא אלא הלך אחר מדותיו של הקב"ה מה הוא מלביש ערומים אף אתה הלבש ערומים מה הוא מבקר חולים אף אתה בקר חולים" (סוטה י"ד ע"א).

"זה אלי ואנוהו" (שמות ט"ו ב').

"ואנוהו הוי דומה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה היה

והלכת בדרכיו

חנון ורחום" (שבת קל"ג ע"ב).

נראה ברור דשני מאמרים יקרים אלה לא דבר אחד הם, דהלא על שני פסוקים שונים הושתתו, ובשני לשונות ידברון, אלא על אף שיסוד אחד לשניהם שני צדדים הם של מטבע אחד.

דהנה ישנם אנשים שהם אנשי רחמים וחמלה בעלי לב רחום וכואבים את כאב הזולת, אך מסיבות שונות אינם גומלי חסדים, אם משום שחושבים הם שדי לו לאדם כשהוא עוסק בתורה ופטור הוא מגמילות חסדים, אם משום עצלות שיש בהם, ואם מסיבות שונות ומשונות.

ולעומתם ישנם אנשים שעוסקים בגמילות חסדים ובמעשים טובים, אבל אינם בעלי חמלה ובעלי רחמים, אלא שכופים הם את יצרם לגמול חסד ביודעם את חשיבותה של מצוה זו, וגרועים מהם אלה אשר עוסקים בצדקה וחסד כדי לעשות מהם קרדום לחפור בו ועטרה להתגדל בה, ואין החסד שהם עושים נובע מטוהר לבב וממדת הרחמנות. ראה מה שכתב הכתב סופר לבאר את לשון תורה "כי ימוך אחיך עמך..." דראשית החסד ועיקרו בהרגשת הלב "כי ימוך אחיך עמך" שתרגיש אף אתה במצוקת רעבונו ובכאב לבו, ומתוך הרגשה זו "והחזקת בו".

אין שלימות החסד אלא במי שמרגיש את צער זולתו וכדרך שאמרו חז"ל (ברכות י"ב ע"ב) "וא"ר חננאל סבי משמיה דרב כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא ואם ת"ח הוא צריך שיחלה עצמו עליו", ומתוך רחמים וחמלה והרגשת צער חבירו יגמול חסדים ויטיב עם הבריות להקל מצוקתם ולהושיעם מצרתם.

והוא שדרשו חז"ל מצד אחד "הוי דומה לו מה הוא רחום אף אתה רחום" וכו', מאידך "הלך בדרכיו מה הוא מבקר חולים אף אתה בקר חולים" וכו'.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

